

ğu görülmektedir. *Revue du monde musulman*'da İslâm dünyasıyla ilgili makaleler sıkça yer almış, Ezher başta olmak üzere diğer İslâm ülkeleri eğitim kurumları da gündemde tutulmuştur. Collège de France'in Müslüman Sosyolojisi Bölümü'ndeki derslerden hareketle İslâm dünyasının değişen gündemleri, kadının konumu, sanatkarlar, köylü ve işçilerin sosyal durumu, sendikalar ve şehircilik gibi konularda makaleler yayımlanmıştır. *Revue des études islamiques*'te İslâm konusunda uzmanlaşmış akademisyenlerin makalelerinin *Revue du monde musulman*'daki oranla daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bunların başında derginin müdürü Henri Laoust'un "Le réformisme orthodoxe des 'Salafiya' et les caractères généraux de son orientation actuelle" (VI/2 [1932], s. 175-224), "Comment définir le sunnisme et le chiisme" (XLVII/1 [1979], s. 3-17) adlı çalışmaları özellikle zikredilebilir.

Revue des études islamiques'in son döneminde akademik makalelere ağırlık verilmiş, 1968 yılında Nicoara Beldiceanu ve I. Beldiceanu'nun yayın konseyinde yer almasıyla Osmanlı tarihine daha fazla yer ayrılmıştır. Nicoara Beldiceanu'nun "la Moldavie ottomane à la fin du XVe siècle et au début du XVIe siècle" (XXXVII/2 [1969], s. 239-266), Bistra A. Cvetkova'nın "Vie économique de villes et ports balkaniques aux XVe et XVIe siècles" (XXXVIII/2 [1970], s. 267-355), Bertold Spuler'in "La diplomatie européenne à la sublime porte aux XVe et XVIIIe siècles" (XXXIX/1 [1971], s. 3-28), Jean-Louis Bacqué-Grammont'un "L'abolition du califat vue par la presse quotidienne de Paris en mars 1924" (L [1982], s. 207-248) adlı makaleleri bunlardır. Bu dönemde Türk akademisyenlerin çalışmalarına da rastlanmaktadır. Bunlar arasında Rahmi Hüseyin Ünal ("Monuments salguçides de Kemah [Anatolie orientale]", XXXV [1967], s. 149-172), Nurhan Atasoy ("Un manuscrit mamlûk illustré du Sahnâma", XXXVII/1 [1969], s. 151-158), Filiz Yenişehirlioğlu ("L'évolution des programmes décoratifs en céramique dans les monuments ottomans au cours du XVIe siècle", LIII/2 [1985], s. 243-276) anılabilir. Dergiyi akademik çevrelerde belli bir saygınlığa kavuşturan, makaleleri kadar önemli bir özelliği de her biri on iki bölümden oluşan, İslâm dünyası hakkında yayımlanan kitap ve dergi tanımlarını ihtiva eden "Asbtracta Islamica" adlı kısmıdır. Derginin L. cildine kadar çıkan sayılarının indeksi müstakil bir sayı halinde yayımlanmıştır (LV-LVII/2, 1986).

BİBLİYOGRAFYA :

J. J. Waardenburg, *l'Islam dans le miroir de l'occident*, Paris 1961, s. 139; Cl. Huart, "Les études islamiques en France au XIXème siècle", *JA* (1922) (ayrı basım); L. Massignon, "Avertissement", *REI*, II (1928), s. 207; H. Laoust, "Louis Massignon (1883-1962)", a.e., XXX/1 (1962), s. I-II; a.m.f., "Les études islamiques dans le monde", a.e., XXXIII (1965), s. 185; D. Sourdel - J. Sourdel-Thomine, "Henri Laoust, 1905-1983", a.e., LII (1984), s. 3-12; Ahmed Bouanani, "Pour une étude de la littérature populaire marocaine", *Souffles*, sy. 5, Rabat 1967, s. 34-39.

AHMET KAVAS

REVVÂDİLER

(بورواد)

Azerbaycan'ın ve İran'ın kuzeybatısında IV. (X.) yüzyıl başları ile 463 (1071) yılları arasında hüküm süren bir hânedan.

Azerbaycan'da hüküm süren Müsâfirler'in (Sellâfirler, Kengeriler) hâkimiyetinin zayıflamasının ardından IV. (X.) yüzyılın başlarında Tebriz başşehir olmak üzere Azerbaycan'da bir hânedan kuran Revvâdiler aslen Yemenli Arap kabilelerinden Ezd'e mensuptur. Revvâdi aşireti, Abbâsi Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından 141 (758) yılında Basra'dan alınarak Azerbaycan'a yerleştirildi. Azerbaycan Valisi Yezîd b. Hâtîm el-Mühellebî, Revvâd b. Müsenâ el-Ezdi'yi Tebriz civarında güvenliği sağlamakla görevlendirdi. Daha sonra onun neslinden gelenler II-III. (VIII-IX.) yüzyıllarda Abbâsiler'in Tebriz valisi olarak görev yaptılar. Eserini 232 (846-47) yılı civarında telif eden İbn Hurdâzbi, Muhammed b. Revvâd el-Ezdi'nin bu sırada Merâğa, Erdebil ve Tebriz'e hâkim olduğunu kaydetmektedir (*el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 119). Revvâdiler, IV. (X.) yüzyıldan itibaren Azerbaycan'da Kürt varlığının baskın hale gelmesiyle birlikte özellikle Hezebânîler'le karışmış ve giderek Kürtleşmişlerdir. Hânedan mensupları arasında Muhammed ve Ahmed gibi Arapça isimlerin bozulmuş şekli olan Memlân ve Ahmedil gibi isimlerin bulunması bunu göstermektedir.

Revvâdiler'den Muhammed b. Hüseyin, Müsâfirî emiri Merzûbân b. Muhammed'in Büveyhîler'e yenilip tutsak edilmesinden istifade ederek 338-341 (949-952) yıllarında Tebriz'in kuzeyindeki bazı bölgeleri ele geçirdi. Oğlu Ebû'l-Heycâ Hüseyin 345'te (956) Tebriz'e hâkim oldu, şehri surlarla çevirterek kendisine başşehir yaptı (350/961). Ebû'l-Heycâ'nın Müsâfirîler'den bağımsızlığını elde etme ve Azerbaycan'a hâkim olma sürecinin ayrıntıları bilinmemek-

tedir. I. İbrâhim b. Merzûbân'ın Azerbaycan'da gücünü kaybettiği 355-373 (966-983) yılları arasında muhtemelen 368 veya 369'da (979 veya 980) bağımsızlığını kazanmıştır. Ebû'l-Heycâ I. Hüseyin daha sonra Ebû Dülef eş-Şeybânî'nin topraklarına saldırarak Duvîn'i ele geçirdi (377/987), Ermeniler'den de o güne kadar ödenmemiş vergileri talep etti. Ani Ermeni Kralı II. Smbat onun isteklerini süratle yerine getirdi. Ermeniler'e karşı yaptığı Vaspurakan seferi esnasında ölen (378/988) Ebû'l-Heycâ'nın ardından tahta çıkan oğlu Memlân ilk yıllarında çeşitli sıkıntılarla karşılaştı ve Ebû Dülef eş-Şeybânî'nin Duvîn'i geri almasına engel olamadı. 386'da (996) isyan eden kardeşini yendi. Müslüman halkı Gürcü ve Ermeniler'in saldırılarından korumaya çalıştı. Bu amaçla Ermenistan'a iki defa sefer düzenledi. 388'de (998) müttefik Ermeni ve Gürcü orduları karşısında ağır bir hezimete uğrayan Memlân 391'de (1001) vefat etti. Yerine geçen oğlu Ebû Nasr Hüseyin'in (ö. 416/1025) dönemi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Kardeşi Ebû Mansûr Vehsûdân döneminde bölgeye ilk Oğuz muhacereti başladı. 420 (1029) yılında bölgeye gelen 2000 çadırlık Oğuz halkı Vehsûdân'ın ordusuna katıldı.

Bu dönemde Vehsûdân'ın yeğeni ve Hezebânî Kürtleri'nin lideri Ebû'l-Heycâ b. Rebîbüddeve'nin toprakları, doğu sınırlarında müslümanlara karşı bazı başarılar kazanan Bizans orduları tarafından işgal edildi. 429'da (1038) bölgeye ikinci Oğuz muhacereti gerçekleşti. Göçebe Oğuzlar, Ermeniler'e karşı yaptıkları saldırının ardından Hezebânî Kürtleri'ne hücum ettiler. Bunun üzerine aralarında düşmanlık bulunan Ebû'l-Heycâ b. Rebîbüddeve ile Vehsûdân birleşerek Oğuzlar'ın üzerine yürüdüler; bir kısmını katledip bir kısmını Rey ve Hemedan'a sürdüler. Vehsûdân 432'de (1041) bölgede kalan Oğuz liderlerini bir ziyafet esnasında öldürttü. Urmiye'ye yerleşmiş olan Oğuzlar bu olayın ardından Musul'a göç ettiler. Ertesi yıl Rey'den Selçuklu İbrâhim Yinal tarafından sürülerek bölgeye gelen bir Oğuz grubu Vehsûdân tarafından bölgeden uzaklaştırıldı. Vehsûdân 434'teki (1043) büyük depremde zarar gören Tebriz'i imar etti.

446'da (1054) Azerbaycan'a gelen Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e itaatini arzeden mahallî hükümdarlar arasında Vehsûdân da vardı. Vehsûdân'ın oğlu Ebû Nasr Memlân 451'de (1059) Selçuklular'a baş kaldırdı. Tuğrul Bey Tebriz'i muhasara ettiyse de başarılı olamadı (452/1060). Ebû Nasr Memlân, Bağdat'a giderek Azerbaycan'

da yaptıkları tahribat sebebiyle Oğuzlar'ı halifeye şikâyet etti; halife de Tuğrul Bey'den bu tahribatı engellemesini istedi. 454'te (1062) Azerbaycan'a dönen Tuğrul Bey, Revvâdîler'i itaat altına aldı. Malazgirt Savaşı'ndan (463/1071) sonra Ebû Nasr Memlân'ın Tebriz hâkimiyetine son verildiği kaydedilmekte, Revvâdîler'in bu tarihten sonraki durumları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Vehsûdân'ın torunu Ahmedîl b. İbrâhîm (ö. 510/1116) bir süre Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'ın Merâğâ emirliğini yapmış, öldürülmesinin ardından gullamları onun adıyla anılan bir hânedan kurmuştur (bk. AHMEDÎLİLER). Rivayete göre Eyyûbîler de Revvâdî aşiretine mensuptur. Zambaur, Revvâdîler'i Mûsâfirîler'in bir kolu olarak kabul eder (*Manuel*, s. 180).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 475; İbn Hurdâzbihi, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 119; *Urfalı Mateos Vekâyînâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)* (nşr. ve trc. H. D. Andreasyan), Ankara 1987, s. 37-39, 65; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 377-385, 437, 457, 598; Müstevfî, *Nüzhetu'l-kulûb* (Strange), s. 75-76; V. Minorsky, *Studies in Caucasian History*, London 1953, s. 167-169; a.m.f., "Merâğâ", *IA*, VII, 733; a.m.f. - [C. E. Bosworth], "Tabriz", *EP* (Ing.), X, 42; Ahmed-i Kesrevî, *Şehriyârân-ı Gümânâm*, Tahran 2525 şş., s. 164-225; W. Madelung, "The Minor Dynasties of Northern Iran", *CHIr.*, IV, 236-239; C. E. Bosworth, "The Political and Dynastic History of the Iranian World (A.D. 1000-1217)", *a.e.*, V, 32-34; a.m.f., *The New Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 150; a.m.f., "Rawwâdids or Banû Rawwâd", *EP* (Ing.), VIII, 469; Zambaur, *Manuel*, s. 180; Cl. Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi* (trc. Yaşar Yücel - Bahaeddin Yediylidiz), Ankara 1988, s. 11, 13; R. Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi* (trc. Sosi Dolanoğlu), İstanbul 2005, s. 492, 498-499, 505, 513-516.

CENGİZ TOMAR

REVZEN-i MENKŪŞ

(روزن منقوش)

Daha çok cami ve kiliselerde renkli camlardan oluşturulmuş sabit pencere, vitray

(bk. CAM).

RE'Y

(الرأى)

Görüş, düşünce, kıyas, nasla düzenlenmemiş şer'î-amelî bir meselede ortaya konan kanaat anlamlarında bir terim.

Sözlükte "gözle görmek" yanında "akıl gözüyle görmek, kalp gözüyle görmek; bilmek, anlamak; düşünmek, zannetmek" gibi mânaları bulunan, ayrıca "görülen şey,

düşünülen şey, şahsî kanaat, eğilim" gibi mânalara gelen re'y kelimesi, dinî literatürde geniş ve dar kapsamlı kullanımları olan bir terimdir (aş.bk.). Aynı kökten türeyen rü'yet "gözle görmek", rü'yâ ise "uykuda görmek" demektir. Kur'an-ı Kerim'de re'y kelimesinin geçtiği iki âyetten başka (Âl-i İmrân 3/13; Hûd 11/27) 326 yerde aynı kökten gelen kelimeler yer alır. Bunların bazısında yıldız, güneş, ateş vb. maddî bir cismin gözle görülmesinden, bazısında rabbinin burhanını görmek (Yûsuf 12/24), rabbinin büyük âyetlerini görmek (en-Necm 53/18) gibi kalp / akıl gözüyle görmekten söz edilmektedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "re'y" md.). Hadislerde re'y kelimesi çokça geçtiği gibi türevlerine de oldukça sık rastlanmaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "re'y" md.). Bazı hadislerde re'y terim anlamına yakın bir içerikte kullanılmıştır (aş.bk.).

Geniş anlamıyla re'y için daha çok kalp / akıl gözüyle görme anlamı doğrultusunda olmak üzere "sonuç itibariyle isabetli olanı çıkarsama" (İbn Fûrek, s. 148), "sonuçtaki durumu çıkarsama" (Ebü'l-Vefâ İbn Akil, I, 205) gibi tanımlar verilmiştir (başka tanımlar için bk. Ebü Ya'lâ el-Ferâ, I, 184-185; Bâcî, s. 64-65; Kelvezânî, I, 64; Ebü'l-Vefâ İbn Akil, I, 205). Bunlar re'yin bir akıl yürütme mekanizması olarak algılandığını göstermektedir. Ebü'l-Bekâ'nın yer verdiği "istenilen sonuca ulaştırması umulan öncüller üzerinde düşünme" şeklindeki tanım (*el-Külliyât*, s. 355) yukarıdakilerin daha teknik hale getirilmiş biçimidir. Aynı müellifin zikrettiği "kişinin zıt iki şeyden birinin doğruluğunu kuvvetle muhtemel bulması" tanımı ise (*a.g.e.*, a.y.) re'yin mahiyeti yanında epistemolojik değerine de işaret etmektedir.

Fıkıh ve fıkıh usulündeki dar anlamıyla re'y özellikle vahiy / nas mukabilinde, fakat ona muhalefet anlamı içermeyen şahsî kanaati ifade eder. Hz. Peygamber'in, "Ben vahiy inmemiş hususlarda aranızda re'yimle hüküm veriyorum" sözü (Ebû Dâvûd, "Akziye", 7) re'yin bu mânadaki kullanımının ilk örneklerinden birini oluşturur. Diğer bir örnek, Bedir Gazvesi'nde ordugâhın kurulacağı yeri Allah'ın emriyle mi yoksa re'y ile mi belirlediğini soran sahâbiye onun "re'y ile" şeklindeki cevabıdır (İbn Hişâm, III, 167-168). Resûl-i Ekrem'in, hükümünü Kur'an ve Sünnet'te bulamadığı meselelerde neye göre hüküm vereceği şeklindeki sorusuna, "Re'yimle icthad ederim" diye karşılık veren Muâz b. Cebel'in bu cevabı hakkında takdirkâr bir ifade kullanmasıyla (Ebû Dâvûd, "Akziye", 11; Tirmî-

zî, "Ahkâm", 3) ortaya çıkan "ictihâdü're'y" tabiri, re'yin ve özellikle icthadın terim anlamına kavuşma sürecinde önemli bir aşamayı temsil eder. Bu kavramlaşma esasen re'yin genel kabul gören yönüne de işaret etmektedir. Nitekim re'y icthadının daha sistematik hale getirilmesiyle birlikte icthad kelimesi re'y anlamını da içerecek biçimde tek başına kullanılmaya başlanmıştır. İlk dönem literatüründe görülen "ictihâdü'r-re'y, icthâd bi'r-re'y", bazan da "re'y ve icthad" şeklindeki kullanımlar bu geçiş döneminin izlerini taşır. Re'yin sağduyuyu temsil edip âdil, ihtiyatlı, yararlı, pratik olanın araştırılması mahiyetinde olduğunu gösteren tanımlar, re'y taraftarlarını re'y karşıtlarınca nefsanî arzu ve eğilimlerine uymakla suçlanmaktan kurtaramamıştır. İbn Hazm'ın "insanın burhana / kanıta dayalı olmaksızın doğru sandığı şey" biçimindeki re'y tanımında olduğu gibi (*el-İhkâm*, I, 45) re'y karşıtlarına ait tariflerin de daha çok kendi temel kabullerinin etkisi altında yapılmış olduğu görülmektedir. İbn Hazm'ın eserleri hariç Sünni literatüründe kıyas ve re'y ayrı kavramlar olarak birbirine atfedildiği gibi kıyas kelimesi re'yi açıklamak için de kullanılmaktadır. Buna karşılık İbn Hazm re'y, kıyas ve icthad terimlerini birbirinden ayrı değerlendirmekte titizlik gösterir. Ona göre kıyas nassa, re'y ise burhana / kanıta dayanmadığı için hiçbir şekilde şer'î hüküm kaynağı olamaz; icthad ise bulunması umulan yerlerde gerçeği arama yolunda bütün gayretini harcama faaliyetidir (*a.g.e.*, I, 44, 45).

Re'yin sahâbe döneminde bir vâkıa olarak varlığını kabul hususunda hemen bütün ekoller arasında tam bir mutabakat vardır; çünkü sahâbenin re'ye başvurduğu çeşitli uygulamaları örnekleriyle ve birçok sahâbîden nakledilen, "Ben bunu re'yimle söylüyorum" gibi ifadelerle sabit görünmektedir (meselâ bk. *Müsned*, IV, 279; Dârimî, "Ferâiz", 26). Hatta İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî sahâbenin, tâbiinin ve daha sonra gelenlerin re'y ile amel üzerinde icmâ ettiklerini, onların fetva ve kazâî kararlarının onda dokuzunun âyet ve hadislerin açık anlamlarıyla ilgisinin bulunmayıp sadece re'ye dayandığını söyler (*el-Burhân*, II, 768-771). Tartışma, sahâbenin re'ye başvurmuş olmasında değil bu vâkıadan hareketle kıyas ve icthada intikal etmenin mümkün olup olmayacağı noktasında ortaya çıkmaktadır. Kıyasa metodolojilerinde yer veren ekoller sahâbenin re'ye başvurmuş olması vâkısını kendileri için bir dayanak haline getirirken re'ye hiçbir